

‘भारतात एक दिवस ‘रिहर्स ब्रेन ड्रेन’ होईल!’

प्रसंग- डिपेक्स उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन

दि. १७-०१-२००७, स्थळ - जी. एस. ग्राऊंड, जळगाव

जळगावला ‘डिपेक्स’ सोहळा जी.एस. ग्राऊंडवर भव्य प्रमाणात संपन्न झाला. उद्घाटन सोहळ्याच्या प्रसंगी व्यासपीठावर होते दोन दिग्गज! एक भारताची शान डॉ. विजय भटकर आणि दुसरे तरुणांचे ‘दीपस्तंभ’ डॉ. भवरलालजी जैन! भाऊंनी प्रासादिक शैलीतून डॉ. भटकरांविषयी नितान्त आदर व्यक्त करून, भारताच्या आर्थिक स्थितीचे एकूण जगाच्या तुलनेत चिकित्सकतेने विश्लेषण या भाषणात केले. स्वतःच्या शक्तिस्त्रोतांची ओळख असणाऱ्या व्यक्ती, संस्कृती, देश प्रगती करतात, हे मांडताना स्वानुभावाधारित वाकोद ते वॉशिंग्टन प्रवासातील मार्मिक अनुभवही थोडक्यात सांगितला. भारताबाहेर विखुरलेली भारताची बौद्धिक संपदा एक दिवस ‘रिहर्स ब्रेन ड्रेन’ होईल असा आशावाद व्यक्त केला. आर्थिक स्थितीचे विश्लेषण करताना उत्पादन क्षमता वाढणे गरजेचे, कॅपिटली मोबिलिटीची वृद्धी होणेही कसे महत्वाचे, याचेही स्पष्टीकरण सुबोध पद्धतीने ते इथे करतात.

आदरणीय व्यासपीठ, सन्माननीय उपस्थित बंधू-भगिनींनो आणि विद्यार्थी मित्र हो,

आपण ओळखीविषयी नेहमी काही ना काही म्हणत असतो, परंतु मला एक प्रश्न विचारायचा आहे की, खरेच आपण पूर्णतः ओळखतो का सर्वांना? निदान आपल्या स्वतःची तरी आपल्याला ओळख असते का? ओळख व्हावी यासाठी आपण शोधक वृत्ती तरी जोपासतो का? मित्रांनो, असे झाले तर आपली अनेक बाबींशी, खऱ्या अर्थाने ओळख व्हायला लागेल. निदान स्वतःची ओळख करून घेणे, ही फार महत्वाची गोष्ट आहे. त्यानंतर आपला समाज, देश, जगातल्या विविध संस्कृती वगैरे. या शोधामुळे अनेक शक्तिस्त्रोतांचीही नव्याने ओळख होईल. त्यात आपलेच हित आहे, कारण आपल्या शक्तिस्थानांचे विस्मरण ही योग्य बाब नव्हे.

आपली संस्कृती, आपला इतिहास, आपली कार्यशक्ती, या सगळ्यांचा आपल्याला जणू काही विसरच पडला होता. आपल्यालाच नव्हे तर जवळपास जपान वगळता संबंध आशिया खंडालाच हा विसर पडला असावा. हा खंडच मागे पडला. विशेष म्हणजे आपण विचार केला तर लक्षात येईल की, आपल्या देशामध्ये भरीव अशी कामगिरी या ३००-४०० वर्षात झाली आहे, असेच चित्र आपल्यासमोर ठेवण्यात आले. गेल्या ६० वर्षांमध्ये

विविध क्षेत्रात आपल्या देशाने प्रगती केली, विकास साधला. आज अशी परिस्थिती आहे की, आपल्याला ज्याही गोष्टींचा विसर पडला, त्या गोष्टी नव्याने वेगळ्या संदर्भात आपल्यासमोर येत आहेत. आता आशियाची आगेकूच सुरु आहे (Asia’s time has come) असा संदेश मिळत आहे. आशियामध्येही पूर्व आशियाची घोडदौड जोरात सुरु आहे, (East Asia’s time has come) असा विशेष संदेश आहे. पूर्व आशियामध्ये चीन, भारत आणि जपान या तीन महाशक्ती होऊ पहात आहेत. एक तर आहेच. दुसरीही आर्थिक शक्ती म्हणून आहेच. जागतिक अर्थव्यवस्थेत त्या शक्ती बलाढ्य होऊ (सुपरपॉवर ठरू) इच्छितात. त्यांची आपापसात स्पर्धा चालू आहे. येणाऱ्या वीस वर्षात ग्लोबल पॉवर म्हणून ज्या शक्ती पुढे येतील, त्या तीन पूर्व आशियाच्या या तीन महाशक्ती असतील एवढा मोठा हा बदल आहे.

नेमके काय घडले? सन १९९१ ची एक गोष्ट सांगतो. चीनमधून एक पदवीधर झालेली मुलगी सिंगापूरला इंग्रजी शिकायला गेली. तिने तिथे जाऊन इंग्रजी चार वर्षे शिकून तो कोर्स पूर्ण केला. ती परत चीनमध्ये आली. चीनमध्ये इंग्रजीचे वर्ग सुरु केले. त्यानंतर तिने त्या विषयाचे कॉलेज सुरु केले, कॉलेजनंतर त्याचे विद्यापीठ झाले. विद्यापीठानंतर तिने अनेक प्रांतात अशा प्रकारची विद्यापीठे निर्माण केली. आज जवळपास चार लक्ष चिनी लोक या विद्यापीठातून इंग्रजी शिकून बाहेर पडले आहेत.

आता भारतातील एक गोष्ट. साधारणतः चीनमध्ये ही घटना घडली, जवळपास याच सुमाराला भारतातल्या एका गावात घडली. विशेष काही करून दाखविण्याची उमेद असलेल्या त्या व्यक्तीचा जन्म वाकोद नावाच्या खेड्यात झाला होता. खेड्यातून शहरात आणि तेथून थेट अमेरिकेत असा त्याचा प्रवास झाला. हा माणूस न्यूयॉर्कच्या जवळ असलेल्या वाटरटाऊन नावाच्या एका गावी गेला. तिथे ड्रीप इरिगेशनची कंपनी होती. ही या क्षेत्रातील पायोनेरींग कंपनी होती. या कंपनीने सन १९५५ पासून सूक्ष्म सिंचन तंत्रात जवळजवळ सहा जागतिक पेटंट घेऊन ठेवलेले होते. त्यांच्याजवळ तंत्रज्ञान होते ते तंत्रज्ञान आपल्याला विकतील का? हे बघण्यासाठी म्हणून तो वाकोदचा माणूस तेथे गेला. १०० हजार डॉलर देऊन या वाकोदच्या माणसाने ते तंत्रज्ञान अमेरिकेतून भारतात आणले. आणि त्याच संदर्भात एक वेगळी घटना पहा, २००६-०७ मध्ये ह्याच वाकोदच्या माणसाचा मुलगा वॉटरटाऊनला गेला आणि त्याने ती कंपनी खरेदी केली. न्यूयॉर्कच्या जवळ असलेली मायक्रो इरिगेशनचे पायोनेरींग काम केलेली ही अमेरिकन कंपनी त्याने खरेदी केली आणि भारताचा झेंडा अमेरिकेत

रोवला. हा वाकोदचा माणूस आपल्यासमोर उभा आहे. (टाळ्या...)

एक चायनाचे आणि दुसरे भारताचे उदाहरण आपल्याला दिले. मित्रांनो, हा आत्मविश्वास आपल्यामध्ये नव्हता तो आपल्याला परत मिळाला आहे. हाच आत्मविश्वास आता या मुलांच्या डोळ्यात मी बघितला! (टाळ्या ...) ते काय बोलत होते, त्यांचे नवे संशोधन काय आहे, त्यांची इकॉनॉमिक फिजीबीलिटी आहे काय? असे अनेक प्रश्न मनात निर्माण होत असले तरी, आज-ना-उद्या निश्चित त्यांची परिस्थिती इकॉनॉमिकली फिजीबल होईल. परफेक्शनला पुढे जाईल. भविष्यात आपल्या हाताला नक्कीच यश येईल.

जवळजवळ तीन लाख बिलियन डॉलर एवढी गुंतवणूक असणारी तोलामोलाची अशी एक कंपनी आहे, त्या कंपनीचे नाव आहे, ‘गोल्डमन सॅक’ या कंपनीने जगातल्या पहिल्या दोन-तीन क्रमांकात आपले स्थान पटकावले आहे. ह्या कंपनीचे म्हणणे असे आहे की, भारताचा १९९१ पासून १९९७ पर्यंत विशेष विकास झालेला नाही. पण १९९७ नंतर जो विकास झाला तो उत्पादकता मूलक आहे, हा टिकाऊ आहे. आपला जीडीपी आठ टक्क्याने वाढत आहे आणि तो सतत सन २०२० पर्यंत वाढत राहिल, असा विश्वास या कंपनीने व्यक्त केला आहे. ह्या विश्वासापोटी ते आपल्या देशात पैसे गुंतवायला उत्सुक झाले आहेत. अमेरिकन, ब्रिटिश, जर्मन, जपानी लोकांना, सगळ्यांनाच हे पटलेले आहे की, आता भारत हा देश खरेच झपाट्याने पुढे जाणार आहे. पण मला ह्या गोष्टीचे वाईट वाटते की, आपल्या भारतीय अनिवासी लोकांना मात्र हे पटलेले नाही. चीनचे जवळपास पंचवीस लाख लोक चीनबाहेर आहेत. त्यांनी एकूण ८० टक्के बचत आपल्या देशासाठी समर्पित केली आहे. भारत देशाच्या बाबतीत मात्र हे प्रमाण सात टक्केसुद्धा नाही. ही कमतरता कुठे तरी आपल्याला जाणवायला पाहिजे तो विश्वास आपण अनिवासी भारतीयांमध्ये निर्माण केला पाहिजे. असा विश्वास ज्या वेळी निर्माण होईल त्या वेळी रिहर्स ब्रेन ड्रेन चालू होईल.

आत्तापर्यंत आपण तक्रार करीत होतो की, सरकारने काही तरी करायला पाहिजे. मायदेशी शिकायचे आणि बौद्धिक संपत्ती मात्र तिकडे अमेरिकेला! इतर देशातही ही संपत्ती जाते. असे होता कामा नये, पण आता अशा गोष्टीचीही खरे म्हणजे फिकीर करण्याचे कारण राहिलेले नाही. कारण आता संपत्ती इथेच निर्माण होणार आहे; संधी आता इथे आहे. त्यांची बाजारपेठ इथे आहे. पाश्चिमात्य देश सॅच्युरेशनला पोहोचलेले आहेत. त्यांच्या विकासाचा दर कुठे तरी एक किंवा दीड टक्का, अगदीच हद्द झाली तर दोन टक्के आहे.

अशी त्यांची परिस्थिती आहे. त्यांच्याजवळ अमाप पैसा आहे, त्या पैशाचे काय करावे? तो कुठे गुंतवावा? असे प्रश्न त्यांच्यासमोर आहेत. त्यासाठी मार्ग म्हणून किंवा बाजारपेठ म्हणून ते आपल्याकडे बघत आहेत. ह्या संधीचा फायदा आपल्याला घेता आला पाहिजे. इथे निर्माण झालेल्या संधीची पहिली पायरी म्हणजे, जे भारतीय तिकडे गेले होते, त्यांना इकडे काम पाहिजे असेल तर ते येतीलही, परंतु तेथून भारतात येणारी कंपनी भारतीयांना अशा वेळी साहजिकच सांगेल की, आम्ही डॉलरमध्ये पगार देऊ, पण तुम्ही तिथे जा आणि आमचे कार्यालय चालवा.

आज कोणतेही क्षेत्र असे राहिलेले नाही, ज्यामध्ये भारतीय माणसाला अग्रस्थानी राहून नैपुण्य दाखवण्याचा आणि प्रतिष्ठेचा दर्जा मिळालेला नाही. अमेरिकेतील ३८ टक्के डॉक्टर्स भारतीय आहेत. ‘मायक्रोसॉफ्ट’च्या कर्मचाऱ्यांमध्ये २२ टक्के भारतीय आहेत. सायंटिफीक संस्था असणाऱ्या नासात १८ टक्के कर्मचारी भारतीय आहेत. प्रत्येक ठिकाणी ही परिस्थिती उघड होते आहे. ॲकेडमिक फिल्डमध्येसुद्धा आपल्या भारतीयांची संख्या तेथे खूप झाली आहे. कॅन्झूमरइंडस्ट्रीमध्येसुद्धा भारतीयांचा शिरकाव वाढला आहे. पेप्सीकोला या कंपनीची सी.ई.ओ. इंड्रा नुयी भारतीय महिला आहे. तुम्हाला असे वाटते का? हे सगळे भारतीय, अचानक उदयाला आले का? हे प्रावीण्य आजकालचे तर नक्कीच नाही. यातील अनेकांचे वय ५० च्या वरच आहे. त्यामुळे ते तिथे आहेत त्या वेळपासून तसेच आहेत. असा हा नवा प्रखर आत्मविश्वास या देशामध्ये निर्माण झाला आहे.

व्यक्तिशः आपण मला त्याचे कारण विचारले, तर निर्देश करताना याचे श्रेय भारताचे माजी पंतप्रधान मा. अटलबिहारी वाजपेयीजींनाच द्यायला पाहिजे, कारण त्यांनी अणुबॉम्बचा स्फोट घडवून आणण्याचे धारिष्ट्य दाखवले. अशा कणखरतेला आपणही प्रोत्साहन द्यावे, अशा मताचा मी आहे. त्याचे कारण असे आहे की, आमच्याजवळ जे शक्तिस्रोत आहेत. त्याचाच जर आम्हाला विसर पडला असेल, तर दुसऱ्यांनी त्याची आठवण आम्हाला का करून द्यावी? मित्रांनो, आपल्या भारत देशाची ओळख, आठवण या धमाक्याने सर्वानाच झाली! त्यानंतर देशाच्या चार कोपऱ्यांना रस्त्यांनी जोडणारा कार्यक्रम शासनाने जाहीर केला, ती गोष्टही ऐतिहासिक आहे. आपल्याला एका गोष्टीचे आश्चर्य वाटेल की, ज्या वेळी हा प्रकल्प पूर्ण होईल, त्या वेळी आपल्याला एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जायचे अंतर कापण्यासाठी जो वेळ लागणार होता, त्यात पन्नास टक्क्यांची बचत होणार आहे. म्हणजे कार्यक्षमता सरळ सरळ दुपटीने वाढणार आहे.

अर्थव्यवस्था वाढायला तीन गोष्टी जबाबदार असतात. एक तर तुमची उत्पादनक्षमता वाढायला पाहिजे. दुसरे, तुमच्या कॅपिटलची मोबिलीटी (भांडवलाची मुक्त देवाण-घेवाण)वाढायला पाहिजे आणि मनुष्यबळाची उत्पादनक्षमता आणि कौशल्य वाढायला पाहिजे पैसा चलनात आणण्याची गतीही वाढायला पाहिजे. एकूण ह्या तीनही गोष्टी घडत आहेत आणि त्यामुळेच हा विकास शाश्वत विकास आहे, याबद्दल आता जगाची खात्री झाली आहे! तो आत्मविश्वास आपल्या विद्यार्थ्यांमध्ये आज आपल्याला बघायला मिळतो आहे आणि त्यामुळे माझेही मन भरून येते.

एवढ्या मोठ्या सोहळ्यासाठी डॉ. विजय भटकर साहेबांपेक्षा वेगळा आणि जास्त सुयोग्य असा उद्घाटक आपल्याला लाभला नसता. भटकर साहेबांनी देशाची मान कमीत कमी तीन इंचांनी वाढविली! (टाळ्या...) ज्याला आपण देशाची सरासरी उंची म्हणू शकतो, ती त्यांनी वाढविली! ज्या वेळी एका महासत्तेने सांगितले की, ‘अरे, सुपर कॉम्प्युटरची तुम्ही आम्हाला भीक मागता! आम्ही मुळीच देणार नाही,’ तेव्हा डॉ. भटकर साहेब म्हणाले की, ‘छान, तुम्ही देणार नसाल तर ते आम्हीच निर्माण करू.’ त्या महासत्तेला असे वाटले होते की, त्यांना बारा वर्षे लागली, भारतीयांना किमानपक्षी वीस वर्षे तरी लागतील. बारा वर्षे त्यांना लागली होती, पण तेच काम डॉ. विजय भटकर आणि सहकाऱ्यांनी तीन वर्षात पूर्ण करून दाखवले. म्हणूनच या देशाची सरासरी उंची तीन इंचांनी वाढली, आणि छाती एका इंचांनी तरी अधिक फुगली!(टाळ्या)

देशाची उंची वाढवणारी डॉ. भटकरांसारखी संशोधक व्यक्ती, डिपेक्सच्या उद्घाटनाला मिळावी, त्यासाठी संयोजकांना खूप प्रयत्न करावे लागले असतील, खूप वशिलेही कदाचित लावावे लागले असतील,(हंशा) परंतु त्याहीपेक्षा महत्त्वाचे म्हणजे, भटकर साहेबांना इथे यावेसे वाटले हे आहे. भटकर साहेब, आमचे जळगाव तसे अजून खेडवळ गाव आहे. अजूनही तसे आम्ही फार मागासलेले आहोत. आपल्याला आश्चर्य वाटेल की, अजूनही आमच्याकडे जितक्या सायकली आहेत, बैलगाड्या आहेत तितक्या आपल्याला इतरत्र आढळणार नाहीत. पण बैलगाड्या आणि सायकली जरी असल्या, तरी आम्ही भांडकुदळ माणसे मात्र नाही. आम्ही तत्त्वासाठी तत्व आणि तत्त्वाच्या प्रश्नाला घेऊन बसून उगाच व्यर्थ वेळ घालवण्यापेक्षा, काही तरी करून दाखवायला पाहिजे या गोष्टीवर विश्वास ठेवतो. आणि सर्वधर्मसमाज समावेशक अशा ज्या गोष्टी असतील, तशा विचारांच्या अहं भूमिकेतून आम्ही पुढे जात असतो.

‘भारतात एकदिवस ‘रिहर्सब्रेन ड्रेन’ होईल!’

डिपेक्सच्या या उमद्या कार्यकर्त्यांनाही आपले आशीर्वाद लाभणार आहेत. या सर्व मुलांची अर्थात उद्याच्या उद्योजकांची खूप भरभराट होणार आहे. त्यांचा स्वतःचा आत्मविश्वास वाढणार आहे, याबद्दल मला खात्री आहे. आपल्यात आणि त्यांच्यामध्ये फार जास्त वेळेचे अंतर निर्माण न करता मी थांबतो.

जय हिन्द! जय महाराष्ट्र!